ZENDEGI-SALAM
ضمیمه روزنامه خراسان
سه‌شنبه • ۲۰ فروردین ۱۳۹۸
۳ شعبان ۱۴۴۰ • ۹ آوریل ۲۰۱۹
شماره ۲۰۰۶۹
۱۲۹۲

پرونده‌ای درباره توصیف صحنه‌های خشن در کتاب‌های کودک و تاثیراتش به بهانه خبرساز شدن‌شان

خواندنی‌هایی که سوهان روح کودکان می‌شوند

آیا خشونت ضدقهرمانان در داستان‌ها نیز می‌تواند به ترویج رفتارهای خشن منجر شود؟

بین قهرمان و ضد قهرمان تفاوتی نیست!

برخی افراد می گویند انجام رفتارهای خشن توسط ضد قهرمانان در کتاب‌های کودک مشکلی ندارد مادامی که این رفتارها توسط قهرمان مثبت داستان تایید نشده و البته در انتهای داستان به نتیجه مطلوب نمی‌رسد. اما آیا روان‌شناسان نیز در این زمینه با آن‌ها توافق نظر دارند؟ تاثیر مواجهه با رفتارهای خشن در کودکان در روان‌شناسی به اشکال گوناگونی مورد مطالعه قرار گرفته است. یکی از پیشگامان مطالعه در این حوزه البرت بندورا، نظریه‌پرداز در یادگیری اجتماعی است. طبق مطالعات بندورا، کودکان با مشاهده رفتارهایی چون پرخاشگری و اعمال خشونت، از سوی هر کسی باشد و با هر پیامدی که فرد با آن مواجه شده باشد، آن‌ها را می‌آموزند. طبق مطالعات او و دیگر روان‌شناسان، مشاهده تنبیه شدن در نتیجه یک رفتار خشن در کودک باعث نمی‌شود کودک رفتار را یاد نگیرد، تنها باعث می‌شود او در نمایش خشونت محتاط‌تر عمل کند. این بدان معناست که اگر موقعیت مناسبی پیش آمد و ترس از بازخورد منفی نبود، کودک اعمال خشونت درباره دیگران را به عنوان یک گزینه جدی در نظر گرفته و ممکن است انجامش دهد. با توجه به این نکات، به نظر می‌رسد ادعای این که چون رفتار خشنی از سوی ضدقهرمان داستان انجام شده، پس تاثیر منفی ندارد، کاملاً زیر سوال است. اما نکته دومی که ممکن است برخی طرح کنند، تفاوت تماشای رفتار خشن یا خواندن توصیف آن است. این موضوع از آن نظر اهمیت دارد که در غالب مطالعات روان‌شناسی، تاثیر تماشای خشونت مورد بررسی قرار گرفته است. اما آیا خواندن توصیف رفتارهای خشن نیز به همان اندازه تاثیر منفی دارد؟

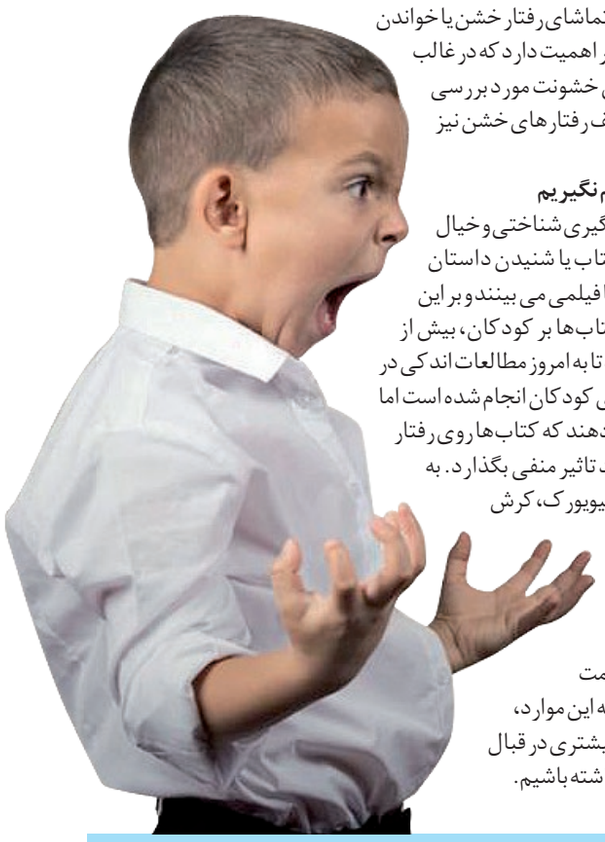

تاثیر کتاب‌های خشن را دست کم نگیریم

برخی مطالعات نشان می‌دهند که درگیری شناختی و خیال پردازی کودکان در زمان خواندن کتاب یا شنیدن داستان یک کتاب بیش از زمانی است که آن‌ها فیلمی می بینند و بر این مبنا نیز اعتقاد وجود دارد که تاثیر کتاب‌ها بر کودکان، بیش از تاثیر دیگر رسانه‌ها بر آن‌هاست. البته تا به امروز مطالعات اندکی در حوزه تاثیر کتاب با محتوای خشن روی کودکان انجام شده است اما همین مطالعات معدود نیز نشان می‌دهند که کتاب‌ها روی رفتار و نگرش کودکان و نوجوانان می‌تواند تاثیر منفی بگذارد. به عنوان مثال دو محقق دانشگاه ایالتی نیویورک، کرش و الزاک، در مجموعه مطالعات خود درباره کتاب‌های کمیک دریافتند بعد از خواندن کتاب‌های کمیک با خشونت بالا، افراد در قضاوت‌های خود درباره دیگران، احساس خصومت بیشتری را گزارش می کنند. با توجه به این موارد، به نظر می‌رسد لازم است حساسیت بیشتری در قبال خشونت در کتاب‌های فرزندان‌مان داشته باشیم.

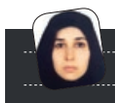

نرگس عزیزی | کارشناس ارشد مشاوره خانواده

پرونده

«...ظهر که از خواب برخاست، به سراغ ماست رفت. دید که ظرف ماست، خالی پایین تاقچه روی زمین افتاده. فهمید که گربه ماست را خورده است. با سرعت رفت و یک تله آورد و سر راه گربه گذاشت. گربه بیچاره تا آمد به تله افتاد. پیرزن یک چوب برداشت و به جان گربه افتاد و تا می توانست، کتکش زد، آن قدر که دم گربه از جا کنده شد...» شاید شما هم با خواندن این جملات احساس ناخوشایندی را تجربه کرده باشید، حالا اگر بدانید که این جملات بخشی از یک مجموعه داستان برای کودکان است که به تازگی توسط یکی از بزرگ‌ترین ناشران کتاب به چاپ رسیده، چه می گویید؟ اصلا بیایید این توصیف خشن را رها کنیم. شاید شما تصویرسازی جنجالی در یک کتاب کودک را که چند وقت پیش فضای مجازی را پر کرده بود، به یاد داشته باشید. همان که تصویر به دار آویخته شدن سگی بود. شاید هم جدای از این موارد، خودتان در زمان مطالعه کتاب برای فرزندتان از خشونت موجود در برخی کتاب‌ها شوکه شده باشید و خود فکر کرده‌اید آیا این مواجهه با خشونت به فرزند من آسیبی نمی‌زند؟ اگر شما نیز چنین سوالی به ذهن‌تان رسیده، پس با ما در این پرونده همراه باشید. در این پرونده نگاهی به انواع اشکال خشونت می‌اندازیم و روش‌های در دسترس برای شناسایی کتاب‌های خشن را مرور خواهیم کرد. در کنار آن نگاهی روان‌شناسانه به ادعای برخی افراد که خشونت ضدقهرمانان در کتاب‌ها را بدون مشکل می‌دانند، می‌اندازیم. در نهایت چند مرجع را که می‌توانید به کمک آن‌ها درباره کتاب‌های کودک پیش از خرید، اطلاعات کسب کنید معرفی خواهیم کرد.

انواع خشونت در کتاب‌های کودک و توصیه‌هایی به والدین در این باره

چطور کودکان را محافظت کنیم؟

طبق قوانینی که در ایران وجود دارد، نمایش برخی رفتارهای خشن در کتاب‌ها به صورت کلی ممنوع است. از طرفی به نظر می‌رسد ناظران روی کتاب‌های کودکان نیز حساسیت بیشتری داشته‌اند و در نتیجه امکان ندارد شما بتوانید کتاب کودکی پیدا کنید که در آن الفاظ رکیک آورده شده باشد اما متاسفانه در قبال دیگر اشکال خشونت، گاهی اوقات حساسیت چندانی وجود ندارد و ممکن است شما توصیف رفتاری خشن، تصویری از آسیب زدن به دیگری و البته رفتارهای خشن در روابط اجتماعی و ایده‌پردازی‌های خشن را به دفعات مشاهده کنید. در این شرایط انتشار کتاب‌هایی که میزانی از خشونت در آن وجود داشته باشد، اصلا عجیب نیست. شاید با خود فکر کنید پس چطور می‌توانیم کودکان خود را محافظت کنیم؟ در قدم اول باید گفت با افزایش حساسیت خودمان درباره این موضوع و توانایی شناسایی انواع خشونت!

از کتک زدن تا نقشه کشیدن

به صورت کلی می‌توان خشونت را انجام هر رفتاری برای آسیب زدن به دیگری تعریف کرد. اما خشونت تنها در یک شکل، خود را نشان نمی‌دهد. به صورت کلی خشونت را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد؛ خشونت فیزیکی (شامل رفتارهای مستقیم و غیرمستقیم)، خشونت در روابط بین فردی (مانند تحقیر، قهر کردن و البته تهدید به قهر)، خشونت کلامی و در نهایت نقشه کشیدن برای آسیب زدن به دیگران. شناخت اشکال متفاوت خشونت، می‌تواند به ما کمک کند تا بهتر بتوانیم رد پاهای خشونت را در محیط اطراف و به صورتی ویژه در کتاب‌های کودکان‌مان پیدا کنیم. بر طبق این دسته‌بندی، خشونت در کتاب داستان فقط توصیف کتک زدن و آسیب زدن نیست بلکه مواردی چون توصیف تمسخر یا دست انداختن دیگران، توهین و استفاده از الفاظ زشت و حتی نقشه کشیدن برای آسیب زدن به دیگران را نیز شامل می‌شود. نکته‌ای که در این بین وجود دارد این است که نمایش رفتار، گفتار و نگرش خشن در کتاب‌های کودکان در طولانی مدت می‌تواند به تقویت چنین رفتارهایی در آن‌ها منجر شود و مطالعات نیز افزایش احساس خصومت به دیگران را بعد از خواندن کتاب‌های خشن به صورت کلی می‌توان خشونت را در یک شکل، خود را نشان نمی‌دهد. به صورت کلی خشونت را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد؛ خشونت فیزیکی (شامل رفتارهای مستقیم و غیرمستقیم)، خشونت در روابط بین فردی (مانند تحقیر، قهر کردن و البته تهدید به قهر)، خشونت کلامی و در نهایت نقشه کشیدن برای آسیب زدن به دیگران. شناخت اشکال متفاوت خشونت، می‌تواند به ما کمک کند تا بهتر بتوانیم رد پاهای خشونت را در محیط اطراف و به صورتی ویژه در کتاب‌های کودکان‌مان پیدا کنیم. بر طبق این دسته‌بندی، خشونت در کتاب داستان فقط توصیف کتک زدن و آسیب زدن نیست بلکه مواردی چون توصیف تمسخر یا دست انداختن دیگران، توهین و استفاده از الفاظ زشت و حتی نقشه کشیدن برای آسیب زدن به دیگران را نیز شامل می‌شود. نکته‌ای که در این بین وجود دارد این است که نمایش رفتار، گفتار و نگرش خشن در کتاب‌های کودکان در طولانی مدت می‌تواند به تقویت چنین رفتارهایی در آن‌ها منجر شود و مطالعات نیز افزایش احساس خصومت به دیگران را بعد از خواندن کتاب‌های خشن

تایید کرده‌اند. با توجه به این نکات اما چطور می‌توانیم کودکانمان را در مقابل آسیب‌های احتمالی حفظ کنیم؟

جای خالی در رده‌بندی کتاب‌ها

یکی از روش‌های رایج برای شناسایی محصولات مروج خشونت، استفاده از سیستم درجه‌بندی است. فلسفه وجودی این درجه‌بندی‌ها نیز این است که افراد بتوانند با توجه به ارزش‌های اخلاقی خود و سن مصرف کننده، کالایی مناسب تهیه کنند. این روزها در زمینه خشونت در فیلم‌ها یا بازی‌های رایانه‌ای استفاده از درجه‌بندی‌های متفاوت امر پذیرفته شده‌ای است. اما متاسفانه درباره محتوای مکتوب، هنوز نظام درجه‌بندی بر اساس محتوای اخلاقی کتاب، نه در ایران که در دیگر کشورها نیز جا نیفتاده است. در واقع هر چه درجه‌بندی در حوزه کتاب کودک هست، مبتنی بر دشواری متن، حجم گنجینه واژگانی و توانایی فهم کتاب‌ها تنظیم شده است. البته همه جا استفاده از الفاظ رکیک در کتاب‌های کودکان ممنوع بوده و توصیف صحنه‌های بسیار خشن امر پذیرفته شده‌ای نیست اما اگر والدی بخواهد از میزان رفتارهای خشن، تکرار و نوع آن‌ها خبردار شود، اطلاعات منسجمی وجود ندارد. در این شرایط یکی از روش‌های مورد استفاده والدین در دیگر کشورها، استفاده از نظرات ثبت شده خوانندگان در سایت‌های فروش کتاب یا مجموعه‌های مرتبط با کتاب کودک است.

البته در این بین، گاهی اوقات ایده‌های خاص دیگری نیز تا به امروز مورد استفاده قرار گرفته است. به عنوان مثال اپلیکیشن «کلین ریدر» می‌تواند به شما کمک کند تا کتاب‌های الکترونیک انگلیسی خود را «تمیز» کنید؛ بدان معنا که این اپلیکیشن عبارات و الفاظ زشت را از متن کتاب پاک کرده و در قدم بعد، کلماتی را جایگزین آن‌ها می‌کند که کمی مودبانه‌تر هستند! در ایران اما سیستم ثبت نظرات عمر چندانی ندارد و به توجه به این که بسیاری از ما هنوز عادت به ثبت دقیق نظرات خود نداریم، بانک اطلاعاتی گسترده‌ای در این زمینه موجود نیست. البته لازم نیست ناامید شوید، اگر می‌خواهید در این زمینه بیشتر بدانید به یادداشت خانم «جناب اصفهانی» در ستون سمت چپ این مطلب مراجعه کنید.

چطور می‌توانیم شناخت بهتری از کتاب‌های کودک بدون خواندن‌شان پیدا کنیم؟

آشنایی با چند سایت کاربردی برای والدین

فاطمه جناب اصفهانی | مادر و کارشناس ارشد مطالعات فرهنگی

در واقعیت ما به عنوان مادر یا پدر نمی‌توانیم هر کتابی را پیش از تهیه آن برای فرزندمان، مطالعه کنیم. به ویژه وقتی کودک ما بزرگ می‌شود و تعداد و اژه‌های کتاب‌ها بیشتر. در این شرایط دیگر نمی‌شود چند دقیقه در کتاب‌فروشی ایستاد و همه کتاب را خواند و بعد برای تهیه آن تصمیم گرفت. خواندن اطلاعات و معرفی پشت جلد کتاب هم کافی نیست چرا که این معرفی‌ها قرار است آن‌قدر جذاب باشد که ما را به خرید کتاب ترغیب کند، پس از نکات منفی کتاب چیزی به شما نخواهند گفت. پس چه "معیاری" می‌تواند ما را در تهیه کتاب مناسب برای فرزندمان یاری کند؟

مرجع نظرات در آن طرف آب‌ها

یکی از روش‌های معمول برای انتخاب مدرسه خوب برای فرزندمان، دکتر خوب، وسایل مهمی که لازم داردو... جویا شدن نظر افرادی است که موقعیتی مشابه ما دارند یا با موفقیت آن را پشت سر گذاشته‌اند. بر این مبنا نیز در زمینه کتاب‌های کودک اگر بخواهیم از نظر متنوع افراد درباره یک کتاب مطلع شویم شاید بهترین انتخاب، مطالعه درباره آن کتاب در سایت گودریدز باشد. یکی از کارکردهای این شبکه اجتماعی کتاب، این است که کاربران درباره کتاب‌هایی که خوانده‌اند نظر و به کتاب‌ها امتیاز می‌دهند. بعد از گودریدز، در بخش کتاب سایت آمازون، خلاصه نسبتا جامعی درباره کتاب، شناسنامه کتاب، نقدهای معتبر درباره اثر و البته نظر کاربران درباره آن کتاب را می‌توانید پیدا کنید. البته بیشتر اطلاعات این سایت‌ها به زبان انگلیسی است و اگر شما آشنایی زیادی با زبان انگلیسی نداشته باشید یا کتاب مد نظرتان تنها به فارسی منتشر شده باشد، امکان بهره‌برداری چندانی از این سایت‌ها نخواهید داشت.

سایت‌های ایرانی کاربردی

اگر به دنبال مرجع فارسی بسیار خوبی برای معرفی کتاب‌های کودک متناسب با گروه سنی، گونه و موضوع کتاب و با توجه به تالیف یا ترجمه بودن کتاب هستید «سایت کتابک» بهترین و مورد اعتمادترین صفحه‌ای است که تا پایان کودکی فرزندتان بارها به آن سر خواهید زد. در سایت «شورای کتاب کودک» هم می‌توانید با تعدادی از کتاب‌های برگزیده کودک آشنا شوید. بعضی از فروشگاه‌های اینترنتی مثل «جیره کتاب» هم اطلاعات خوبی درباره بهترین کتاب‌های کودک و نوجوان در اختیار شما خواهند گذاشت. شبکه‌های مجازی دیگری هم هستند که به شکل گروهی یا فردی به معرفی کتاب‌های کودک می‌پردازند و امکان نظردهی در برخی از آن‌ها وجود دارد. البته شاید شما هم در یکی از این کانال‌ها می‌نویسید یا تصمیم دارید که نظرتان را درباره کتاب‌هایی که همراه فرزندتان می‌خوانید جایی به اشتراک بگذارید. این اقدام خیلی هم خوب است. چرا که اگر همه ما تصمیم بگیریم در بعضی سایت‌های مرجع مثل گودریدز یا کتابک برای هر کتاب دیدگاهمان را به اشتراک بگذاریم، افراد بیشتری می‌توانند از آن‌ها بهره‌مند شوند و استفاده کنند.